

Ο Τάκιτος στα ελληνικά (γράφει ο Γ.Κασιμάτης)

 oanagnostis.gr/o-takitos-sta-ellinika-grafi-o-g-kasimatis/

June 5, 2016

0
1194

Γιώργου Κασιμάτη
Ομ. Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η μεταφορά ενός πνευματικού δημιουργήματος από μια μορφή λόγου σε άλλη, όπως, για παράδειγμα, από μια γλώσσα σε άλλη ή από μια μορφή έκφρασης και επικοινωνίας σε άλλη (γλωσσική μορφή σε καλλιτεχνικό έργο χρωμάτων, ήχων, κ.λπ. και αντιστρόφως), δεν είναι μια λειτουργία τεχνικής, όπως άρχισε πρόσφατα να εφαρμόζεται προ-προγραμματισμένα με ηλεκτρονικά μέσα, αλλά ούτε μια τεχνική επαγγελματικής διερμηνείας, που συχνά, από ανθρώπινο έργο καταντά να είναι μηχανικό. Η πραγματική μετάφραση είναι πνευματική δημιουργία, γιατί προϋποθέτει την πρωτογενή και δημιουργική κατανόηση του νοήματος του μεταφραζόμενου έργου. Η μετάφραση αποτελεί τη σύνθεση του νοήματος της πρωτογενούς δημιουργίας του έργου και του νοήματος της δημιουργικής ερμηνείας, πάνω δε σ' αυτή τη σύνθεση χτίζεται η μετάφραση. Είναι, συνεπώς, φανερό ότι ο μεταφραστής και κάθε ερμηνευτής ενός έργου πρέπει να διαθέτει ανάλογη ποιότητα γνώσης και σκέψης με τον συγγραφέα, διαφορετικά η μετάφραση ή η

ερμηνεία δεν θα είναι επιτυχής. Θα έλεγα, μάλιστα, ότι, αν συμβεί και το αντίστροφο –και δεν λείπουν τέτοιες περιπτώσεις- όπου ο συγγραφέας είναι κατώτερος των αξιώσεων του θέματος που αποτέλεσε το αντικείμενο του έργου του και ο μεταφραστής υπερβαίνει τις ικανότητες του δημιουργού, μπορεί ο δεύτερος να ανασύρει στο φως της γνώσης τούς βαθύτερους καρπούς που δεν μπόρεσε να αποκαλύψει ο πρώτος. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η μετάφραση δεν είναι μια γλωσσική ή μορφολογική απόδοση του μεταφραζόμενου κειμένου ή έργου, αλλά είναι, στην ουσία της, ερμηνεία. Είναι διείσδυση στο βάθος του έργου, είναι αναδίφηση, κατανόηση και απόδοση σε άλλη μορφή λόγου του νοήματός του. Ο μεταφραστής έχει, συνεπώς, δημιουργική συμμετοχή στο μεταφραζόμενο έργο. Όλα αυτά ανεβάζουν τον πήχη και της αξίας και των αξιώσεων της μετάφρασης. Αυτός ο πήχης είναι ακόμη πιο μεγάλος για μετάφραση ιστοριογραφικού έργου, γιατί η ιστορία δεν είναι τόπος μνημείων, αλλά ο πραγματικός κόσμος της ύπαρξης. Ο ιστοριογράφος δεν πρέπει απλώς να ανατρέξει στο νεκροταφείο του παρελθόντος, αλλά στο ζωντανό ιστορικό γίνεσθαι της εποχής που ιστοριογραφεί, να το βιώσει και να το ερμηνεύσει. Αυτό πρέπει να κάμει και ο μεταφραστής. Ο μεταφραστής δεν αρκεί απλώς να ξέρει ιστορία, αλλά να έχει και τις ανάλογες ποιοτικές ιδιότητες ιστορικής σκέψης του ιστοριογράφου. Τις λίγες αυτές εισαγωγικές σκέψεις μου προκάλεσε η υψηλή ποιότητα της μετάφρασης του κορυφαίου ρωμαίου ιστορικού Τακίτου από τον Καθηγητή Νίκο Πετρόχειλο. Πρόκειται για ένα τεράστιο μεταφραστικό έργο, την τετράτομη μετάφραση του έργου του κορυφαίου ρωμαίου ιστοριογράφου Κορνηλίου Τακίτου, που εξέδωσε το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2012-2013. Η μετάφραση του Τακίτου περιλαμβάνει τα έργα: Χρονικά (Annales), Βιβλία I-VI και XI-XVI), Ιστορίες (Historiarum Libri), Βιβλία I-V), Opera minora : Ο βίος του Ιουλίου Αγκικόλα, Περί της καταγωγής και της χώρας των Γερμανών και Διάλογος περί ρητόρων. Το μεγάλο αυτό μεταφραστικό έργο ήλθε να προστεθεί στο μεταφραστικό έργο του Πετρόχειλου δύο ακόμη Λατίνων Ιστορικών, που εξέδωσε επίσης το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης : του Σαλλουστίου, (1 τόμος, Αθήνα 1993), και του Σουητωνίου (2 τόμοι, Αθήνα, 1997 και 1999 αντίστοιχα), επίσης: Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια Νίκος Πετρόχειλος.

Το τεράστιο αυτό μεταφραστικό έργο του Πετρόχειλου, που τον αναδεικνύει σε κορυφαίο μεταφραστή των Λατίνων Ιστορικών, αποτελεί σπουδαία συμβολή τόσο στη γνώση της ιστορίας, όσο και στον εμπλουτισμό της σημερινής ελληνικής γραμματείας, η οποία, ως προς τη γνώση της ρωμαϊκής γραμματείας και της λατινικής παράδοσης της Δύσης, είναι πολύ πτωχή. Η φτώχεια αυτή ενισχύθηκε πολύ τόσο από την παλιά «αγράμματη» και καταπιεστική διδασκαλία των Λατινικών στη μέση εκπαίδευση χωρίς την ιστορική ουσία των έργων των λατίνων συγγραφέων, όσο και από τη διάπλαση του πολιτικού δόγματος «ανήκομεν εις την Δύσιν» και του σημερινού «ανήκομε στην Ευρώπη», το οποίο περιόρισε τη σκέψη μας και το όλο νόημα της ιστορικής και γεωγραφικής μας ένταξης στο στενό νόημα της πολιτικής μας υποταγής στη Δύση και στην Ευρώπη της εξουσίας και όχι στην ιστορία της γνώσης και του πολιτισμού της Δύσης και της Ευρώπης. (Κάποιοι ή και πολλοί θα θεωρήσουν, ίσως, την προσθήκη αυτή στις αιτίες της φτώχειας της γνώσης της ρωμαϊκής ιστορίας και της λατινικής παράδοσης ως παράταιρη ή και άσχετη αλλά ηθελημένα αιχμή φτηνής πολιτικής σκοπιμότητας. Θα έχουν λάθος! Μια τέτοια ελαφριά και λαθεμένη σκέψη θα σήμαινε ότι έχουν μια διπλή άγνοια : ότι η φύση της ιστορίας είναι βαθύτατα πολιτική και ότι η ιστορία μια εποχής -για μας ιδίως η ιστορία της ελληνικής και της ρωμαϊκής αρχαιότητας, του Μεσαίωνα και των νεότερων χρόνων- είναι η πηγή της

πολιτικής μας ιστορίας και του ιστορικού μας γίνεσθαι του σήμερα. Είναι δε ιδιαίτερα ορατό ότι η ιστοριογραφία του Τακίτου, του Ηροδότου, του Θουκυδίδη, και όλων των μεταγενεστέρων είναι, στην ουσία της, πολιτική.)

Στη συντριπτική πλειονότητα των μεταφράσεων διακρίνει κανείς τον μεταφραστικό από τον πρωτογενή συγγραφικό λόγο. Με λίγη προσοχή, βλέπει κανείς στη μετάφραση τον μεταφραστή να προσπαθεί ασθμαίνοντας να φτάσει το ύφος και το νόημα του συγγραφέα χωρίς να το κατορθώνει συχνά. Στην άριστη μετάφραση η διάκριση αυτή από τον αναγνώστη δεν υπάρχει. Ο Νίκος Πετρόχειλος αυτό το κατόρθωσε. Διαβάζοντας κανείς τη μετάφραση, έχει την εντύπωση ότι διαβάζει απευθείας τον Τάκιτο –ότι ο ρωμαίος ιστοριογράφος έγραψε στα ελληνικά και ότι τα ελληνικά ήταν η μητρική του γλώσσα. Δεν χρειάζεται δε να είναι ειδικός λατινιστής και ιστορικός για να ξέρει το λόγο του Τακίτου σε ένα έμπειρο μάτι αναγνώστη, φαίνεται από την ποιότητα του ιστορικού λόγου της γραφής. Αν δει δε κανείς προσεκτικά τα σχόλια του μεταφραστή στις σημειώσεις της μετάφρασης, εύκολα θα συναγάγει ότι τα ίδια ή ανάλογα σχόλια θα έκανε και ο Τάκιτος, αν σηκωνόταν σήμερα από τον τάφο του. Αυτό το κατόρθωσε ο Πετρόχειλος, γιατί γνωρίζει και εφαρμόζει άριστα την αρχή ότι η μετάφραση δεν είναι μια λεξική και φραστική μεταφορά ενός κειμένου από μια γλώσσα σε μια άλλη, αλλά μια μεταφορά σκέψεων και νοημάτων από ένα λόγο σε άλλο. Έτσι, δεν κατανόησε απλώς τη γλωσσική διατύπωση και το ύφος της γραφής του ρωμαίου ιστορικού, αλλά εισέδυσε και στο βάθος του νοήματός της. Αυτό κατέστη δυνατό, γιατί ο Πετρόχειλος δεν εργάστηκε απλά ως μεταφραστής, αλλά και ως ιστορικός. Το ότι δούλεψε δε την απόδοση στα ελληνικά του έργου του Τακίτου ως βαθύς γνώστης της αντίστοιχης ιστορίας, φαίνεται, όχι μόνο από τις σημειώσεις, αλλά και από την εισαγωγή στο έργο και την πλούσια βιβλιογραφία που χρησιμοποίησε.

Η γλώσσα γραφής του Πετρόχειλου έχει όλες εκείνες τις ιδιότητες που χρειάζεται μια μετάφραση η οποία μεταφέρει και ενσωματώνει την πρωτογενή σκέψη και γραφή στο λόγο της μετάφρασης: Είναι γλώσσα ρέουσα, γλαφυρή, μια γλώσσα γνήσια φιλολογική με λογοτεχνικές αρετές –μια γλώσσα που σηκώνει και βγάζει στο φως όλο το νόημα και το ύφος του μεταφραζόμενου κειμένου. Ένα ιδιαίτερο, πολύ σημαντικό προσόν της γραφής του Πετρόχειλου είναι η καλλιέπεια. Η καλλιέπεια του Πετρόχειλου δεν αποτελεί απλώς τέχνη διακοσμητική, που έχει απλά στόχο την ευχαρίστηση των αισθήσεων χωρίς νόημα. Είναι κάλλος λόγου, δηλαδή, κάλλος σκέψης και γνώσης. Η καλλιέπεια αυτή κοσμεί αριστοτεχνικά και το μεταφραστικό του έργο. Αυτό δεν είναι εύκολο είναι πολύ δυσκολότερο από την εφαρμογή της σε άλλα είδη γραφής. Και τούτο, γιατί η καλλιέπεια στη μετάφραση πρέπει να προσαρμοστεί και νοηματικά στο πρωτογενές έργο. Ο Πετρόχειλος το κατάφερε σε ολόκληρο το μεταφραστικό του έργο, πλουτίζοντας την παρουσία των πρωτογενών έργων.

INFO: Τάκιτος,

Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια Νίκος Πετρόχειλος

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Αθήνα 2012-2013